

JIŘÍ RAJMUND TRETERA
ZÁBOJ HORÁK

SLOVNÍK CÍRKEVNÍHO PRÁVA

arie • církev • Církev bratrská • Církev československá husitská • Církev Ježíše Krista Svätých posla
dnů • Církev katolícká • Církev Křesťanská společenství • církev latinská • církev podoben
ní daň • církevní hnutí • církevní hnutí pozdněstředověká • církevní hnutí protestantská • církevní h
natol. církvi • církevní právo • církevní právo evangelické • církevní právo kanonické • církevní pr
ní • církevní právnická osoba • církevní stát • církve a náboženské společnosti • církve místní •
ciáci • Codex Canōnum Ecclesiārum Orientalium • Codex Iūris Canōnicī • clandestinum • Cop • C
Iūris Canōnicī • crīmen falsī • CRV • CSsR • Českobratrská církev evangelická • českobr
evangelik • čeští bratři • daň církvi • dě lēge • dě lēge ferendā • dě l
• dekret • Dekret • Graciánův • dekretalisté • dekretisté • dekretál • delegace • pravomoci • d
papežský • delikt • kanonickoprávní • denominace • Denzinger • derogace • zákona • desakral
• devocionálie • děkan • děkan fakulty • děkan osobní • děkanát • děkanství • diakon • diako
charita • diaspora • diasporní církev • diecéze • diecéze titulární • diecéze suburbikární • diec
agánní • diecezán • diecézní právo • diecézní soud • dignita • dignitář • dikasterium • dilčí

 GRADA®

JIŘÍ RAJMUND TRETERA
ZÁBOJ HORÁK

SLOVNÍK

CÍRKEVNÍHO PRÁVA

tinská • církev podobojí • církevní daň • církevní hnutí • církevní hnutí pozdněstředově-
ká • církevní hnutí protestantská • církevní hnutí v katol. církvi • církevní právo • církevní
právo evangelické • církevní právo kanonické • církevní právo státní • církevní právnická
osoba • církevní stát • církev a náboženské společnosti • církev místní • cisterciáci • Codex
Canōnum Ecclesiārum Orientalium • Codex Iūris Canōnicī • clandestinum • Cop • Corpus
Iūris Canōnicī • crīmen falsī • CRV • CSsR • Českobratrská církev evangelická • čes-
kobratrský evangelík • čeští bratři • daň církevní • dě iūre • dě factō • dě lēge • dě lēge
ferendā • dě lēge lātā • delikt kanonickoprávní • dekretalisté • dekretisté • dekret-
tál • delegace pravomoci • delegát papežský • delikt kanonickoprávní • denominace • Den-
zinger • derogace zákona • desakralizace • devocionálie • děkan • děkan fakulty • dě-
kan osobní • děkanát • děkanství • diakon • diakonie a charita • diaspora • diasporní
církve • diecéze • diecéze titulární • diecéze suburbikánské • diecéze sufragánní • diecé-
zán • diecézní právo • diecézní soud • dignita • dignitář • dikasterium • dílejší církev • di-

 GRADA®

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována ani šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

prof. JUDr. Jiří Rajmund Tretera
ICLic. JUDr. Záboj Horák, Ph.D., LL.M.

Slovník církevního práva

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400
www.grada.cz
jako svou 4569. publikaci

Recenzovali:

doc. Jiří Kašný, Th.D.

doc. JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D., IC.D

Odpovědná redaktorka PhDr. Pavla Landová

Sazba a zlom Antonín Plicka

Návrh a zpracování obálky Antonín Plicka

Počet stran 152

Vydání 1., 2011

Výtiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.

© Grada Publishing, a.s., 2011

ISBN 978-80-247-3614-3 (tištěná verze)

ISBN 978-80-247-7178-6 (elektronická verze ve formátu PDF)

Obsah

Předmluva.....	7
Slovo čtenáři aneb Několik poznámek, jak slovník používat.....	9
Zkratky a značky použité v textu slovníku	11
SLOVNÍK A–Ž.....	13
Poděkování místo doslovu	143
Prameny.....	145

Předmluva

Předkládaný slovník je prvním specializovaným slovníkem církevního práva v českém jazyce. Obsahuje hesla týkající se vlastního **církevního práva**, tvořeného církvemi, i některé základní pojmy **státního práva církevního** neboli **konfesního práva**.

Pokud jde o pojmy církevní, slovník nevychází z výlučného pohledu jednoho vyznání, ale usiluje o nezaujatý pohled. Při zpracování jednotlivých hesel vychází z pojetí toho vyznání, kterého se týká. V případě používání téhož výrazu několika církvemi poskytuje **komparaci**.

Slovník je zaměřen na recentní církevní právo. Zachycuje však i některé výrazy a reálie historické, zejména takové, s nimiž se setkáváme i v soudobé odborné a krásné literatuře.

Frekventovanější je výklad předpisů **církevního práva katolické církve**, zvaného též **kanonické právo**. Větší bohatství pojmosloví katolického církevního práva souvisí s výrazným zdůrazněním role práva v katolické církvi, šíří jejího právního řádu a délkou jeho tradice.

Slovník věnuje značnou pozornost **církevnímu právu evangelických církví**, zejména jeho bohatým normám upravujícím ústavu a správu těchto církví. Představují v českém národním prostředí spojení se zkušenostmi reformačních církví celého světa, zejména pokud jde o rozmanitost jejich vnitřního uspořádání.

Zpracovány byly i speciální právní pojmy užívané v Církvi československé husitské, v církvích anglikánských a pravoslavných i celková charakteristika každé z nich.

Z důvodů širších souvislostí a na žádost svých spolupracovníků jsme zařadili i osvětlení některých výrazů ze **židovství** a **islámu**.

Nutno na tomto místě vysvětlit, čím tento slovník není. Tedy **není slovníkem výkladovým**. Jeho účelem není podat podrobný teoretický výklad o kanonickém a jiném církevním právu, ale základní informace o výrazech, které používají církve ve svých právních systémech a stavbě svého organismu. Slovník je určen širokému okruhu uživatelů, kteří mají zájem se ve spletnosti těchto výrazů orientovat.

Slovník také **není slovníkem liturgickým**. Přesto jsou v něm některé výrazy tohoto typu zastoupeny, byť jen výběrově. Uvádíme je tam, kde jsme přesvědčeni o jejich těsné souvislosti s právem, a o tom, že podle naší dosavadní zkušenosti je čtenáři

budou ve slovníku hledat. Podobně je tomu tak i u některých hesel souvisejících s právními dějinami. A konečně zahrnuty jsou i některé obraty a výrazy z obecného práva světského i výrazy neprávnícké, které třeba nejsou v přímém vztahu s církevním právem, ale v souvislosti s ním se v písemnictví vyskytují.

Jsme si vědomi, že někomu budou připadat naše výklady příliš stručné, jinému zase příliš podrobné, další uživatel se možná pozastaví nad tím, že ne všechna hesla jsou zpracována stejně podrobně. To je ale osud každého díla tohoto typu: je to práce nikdy nekončící. O to více, že jde o prvotinu v české literatuře. Autoři předem děkují každému za rozumné připomínky, které budou jistě zúročeny v dalších publikacích.

Rádi bychom, aby tento slovník přispěl k rychlejší orientaci široké veřejnosti, studentů i překladatelů z cizích jazyků v tak speciální tematice. Úspěchem také bude, jestliže se naše práce zaslouží o zabránění případným nedorozuměním.

Při přípravě slovníku jsme využili zkušenosti ze své dvacetileté pedagogické a badatelské praxe na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Zohledněny byly časté připomínky čtenářů odborného recenzovaného časopisu *Revue církevního práva*, který v letech 2005–2009 přinesl v patnácti pokračováních ukázky z připravovaného Slovníku.

autoři

Slovo čtenáři

aneb Několik poznámek, jak slovník používat

Církevní právo obsahuje častá synonyma. Ve slovníku se pokoušíme o zachycení všech nebo alespoň jejich většiny. Vysvětlení podáváme u toho znění, které považujeme za užívanější nebo přesnější, u ostatních pak jen odkaz značený →.

Vysvětlení různých významů uvnitř hesla začínáme obvykle vysvětlením obecného smyslu slova a pokračujeme tak, že další významy oddělujeme číslicemi, s tím, že postupujeme od použití podle našeho názoru nejčastějšího nebo pro církevní právo nejtypičtějšího k použitím speciálnějším. Na začátku je na mnoha místech odkaz na latinský, řecký, anglický či jiný původ slova, ne však pokaždé. Uvážili jsme vždy, jak významnou výpovědní hodnotu má takový odkaz a podle toho jsme rozhodli o jeho zařazení.

Pokud má některé slovo velké množství významů, uvádíme je nejprve jako heslo v obecném významu a pak následují stejná hesla rozšířená o příslušný přívlastek, a to v abecedním pořadí.

V latinských slovech značíme vodorovnými čárkami nad samohláskami jejich délku, jak je obvyklé v učebnicích a jazykových slovnících. Činíme tak s ohledem na studenty, kteří již latinu mezi své výběrové předměty nezařazují; může to napomoci, aby při výslovnosti, u níž je právě délka samohlásek důležitá, byli zbaveni dohadů.

Latinská a řecká slovesa uvádíme, jak je zvykem, zpravidla v první osobě singuláru. Druhou osobu ani infinitiv – na rozdíl od jazykových slovníků – už neuvádíme.

Některá hesla obsahují výrazy, jejichž použití se v různých církvích liší. Pak na to v heslu výslovně upozorňujeme.

V případě obrátů týkajících se výlučně římskokatolické církve nevyznačujeme, že jde právě o tuto církev. K upuštění od tohoto vyznačení nás vedl poměrně častý výskyt těchto hesel a s tím související snaha o přehlednost a stručnost. Zkratku „kanon. právo“ používáme pro kanonické právo katolické církve. Pokud jde o kanonické právo pravoslavné či jiné církve, výslovně na to upozorňujeme.

Zkratky a značky použité v textu slovníku

→	viz
†	zemřel, zemřela
ad.	a další
aj.	a jiný, a jiní
amer.	americký
angl.	anglicky, anglický
anglikán.	anglikánský
ap.	a podobně, a podobný
arch.	archaicky, archaický
atd.	a tak dále
č. j.	číslo jednací
ČR	Česká republika
čes.	česky, český
dosl.	doslovně, doslovný
evang.	evangelický
fem.	femininum (ženský rod)
franc.	francouzsky, francouzský
gen.	genitiv (2. pád)
hebr.	hebrejsky, hebrejský
hist.	historický (nikoliv současný)
ital.	italsky, italský
kanon.	kanonický
katol.	katolický
l.	letech
lat.	latinsky, latinský
mask.	maskulinum (mužský rod)
muž.	mužský
n.	nebo
např.	například
něm.	německy, německý
o. l.	občanského letopočtu
odliš.	odlišný; odlišuj
opoz.	opozitum (slovo opačného významu)

pl.	plurál (množné číslo)
posl.	poslední
př.	příklad
příp.	případně
pův.	původně, původní
r.	rok
rak.	rakouský
resp.	respektive
řec.	řecky, řecký, řecko–
řehol.	řeholní
řím.	římský, římsko–
sg.	singulár (jednotné číslo)
spec.	speciálně, speciální
SR	Slovenská republika
srv.	srovnej
stol.	století
sv.	svatý
syn.	synonymum, synonymní
t. č.	toho času
tzn.	to znamená
tzv.	tak zvaný
úřed.	úřední
vč.	včetně
východ.	východní
zák.	zákon
zast.	zastarale, zastaralý
zkr.	zkratka, zkráceně
zv.	zvaný
žen.	ženský
žid.	židovský

SLOVNÍK A–Ž

A**AAS**

→ Acta Apostolicae Sēdis.

abatyše

lat. abbatissa; → vyšší řehol. představená, žen. protějšek k → opatovi; představená kláštera řádu → mnišek, tedy → řehole přísně rozjímavé.

abbas nullius (diocēsis)

ve starší literatuře označení takového → opata, jehož opatství neleželo na území žádné → diecéze. Šlo o některé opaty → benediktinů n. → cisterciáků. Dnes takový opat stojí v čele → partikulární církve zv. → územní opatství.

abbé

franc. výraz

1. pro → opata;

2. pro světského (diecézního, neřeholního) kněze, až do dosažení titulu → monsignora.

Naproti tomu franc. označení řeholního kněze je zásadně „otec“ (père).

abdikace

poděkování se, odstoupení; v právu některých církví odstoupení z funkce, jež nastává již jejím oznámením; v katol. církvi jde na rozdíl od → renunciace o případ výjimečný (př.: odstoupení představeného → kapituly).

abolice

pojem světského práva, používaný především pro zastavení trestního stíhání jednotlivé osoby rozhodnutím nadřízené autority; v církevním právu mu odpovídá podobné rozhodnutí církevní autority.

abortivní

vedoucí k → potratu ať již samovolnému n. úmyslně vyvolanému.

abrahámovská náboženství

monoteistická náboženství vycházející z Abraháma jako „otce víry“, jmenovitě židovství (→ Izrael, → židé), křesťanství (→ křesťané) a → islám (muslimové).

abrogace zákona

úplné a výslovné zrušení církevního zákona církevním zákonodárcem, v kanon. právu se odlišuje od → derogace a → obrogace.

absoluce

z lat. absolvō – osvobozují; zproštění vin.

absoluce od hříchů

rozhršení, tj. zproštění hříšníka hříchů v minulosti spáchaných, učiněné knězem při udělování svátosti → smíření (pokání) v církvích, které tuto svátost uznávají a udělují; v katol. církvi se uděluje zásadně individuálně, po osobním vyznání vin; jen výjimečně, za přesně stanovených podmínek, se uděluje společně většímu počtu → penitentů.

absoluce od provinění proti**řeholní kázni**

prominutí provinění proti řeholním → observancím (tedy nikoliv prominutí hříchů) příslušným řehol. představeným; uděluje se při významných příležitostech, obvykle společně.

absolutiō complicitis

→ delikt spočívající v pokusu zprostit viny spoluvíníka hříchu proti příkázání „nesesmilníš“ (tedy hříchu proti šestému příkázání podle katol. počítání desatera); udělení svátosti → smíření je v tomto případě neplatné, trestní postih se týká → zpovědníka.

abstinence

z lat. abstineō – zdržuji se; zdržování se požívání nějakých potravin n. nápojů, buď trvale (strava → košer, → halal) n. v určitých dobách; součást → půstu v katol. a v pravosl. církvi a v islámu (→ ramadán).

ACAP, ACO

→ Acta Cūriae.

Acta Apostolicae Sēdis

zkr. AAS, úřední list → Apoštolského stolce, vydávaný v Římě od r. 1909, uveřejňující celocírkevní → zákony (předpisy → kanonického práva), → konkor-

dátní smlouvy a některé další informace z činnosti Apoštolského stolce jako nejvyšší reprezentace → katolické církve; v l. 1865–1908 mu předcházela úřední list zv. → Acta Sānctæ Sēdis, zkr. ASS.

Od založení státu → Vatikánského města r. 1929 je k AAS připojován doplněk (ital. supplemento) obsahující právní předpisy uvedeného státu (tedy → vatikánského práva).

Acta Cūriæ

počátek názvu úředních listů vydávaných → kuriemi → partikulárních církví. Obsahují → zákony církevní partikulární, oznámení o ustanovení, odvolání a úmrtí nositelů → oficií v partikulární církvi a jiná oznámení.

V čes. zemích jde o akta kurií všech osmi partikulárních církví na jejich území, tedy o Acta Cūriæ Archiepiscopālis Olomucensis, zkr. ACO, Acta Cūriæ Archiepiscopālis Pragensis, zkr. ACAP, jakož o Acta Cūriæ Episcopālis Bohemobudvicensis, Brunensis, Litomericensis, Ostraviensis-Opaviensis, Pilznensis a Reginægradensis.

Acta Sānctæ Sēdis

úřední list Svatého Stolce, zkr. ASS, vydávaný v l. 1865–1908; jeho pokračováním jsou → Acta Apostolicæ Sēdis, zkr. AAS.

A. D.

Annō Dominī, léta Páně, tj. r. křesťanského letopočtu.

ad hōc

pro jednotlivý případ.

ad interim

na přechodnou dobu; → interim.

ad līmina apostolorum

pravidelná návštěva katol. biskupů určité země (obvykle všech), která se uskutečňuje každých pět let „u prahu apoštolů“ sv. Petra a sv. Pavla v Římě, tedy u → papeže; začíná společnou → audiencí a následuje projednání zpráv o stavu svěřených → diecézí, které diecézní biskupové předkládají za uplynuté pětileté období.

adhortace apoštolská

druh → papežského aktu, shrnující výsledky jednání → synodu biskupského; svým charakterem se blíží → encyklice; neobsahuje právní normy.

adiafora, adiaforní, adiaforon

1. něco, co lze v liturgii, teologii n. právu volit, resp. zaměňovat;

2. něco, co má menší důležitost. Výraz často užívaný v reformačních učebnicích liturgiky n. dogmatiky.

adiūctus

„připojený“, patřící k něčemu n. někomu, sloučený; např. vicārius iudiciālis adiūctus, zástupce → soudního vikáře.

administrátor

mimořádný představený ustanovený na přechodnou dobu, aby řídil duchovní správu tam, kde zákonnému nositeli církevního úřadu ve výkonu úřadu něco brání (→ impeditiō), n. tam, kde je církevní úřad uprázdněn (→ vakace, vakance); kanon. zákony stanoví určitá omezení pro tuto mimořádnou správu. Výraz se užívá také v reformačních církvích.

administrátor apoštolský

1. → papežem jmenovaný představitel → partikulární církve, zv. → apoštolská administratura (trvale zřízená);

2. papežem jmenovaný prozatímní představitel jakékoliv jiné → partikulární církve; v obou případech má postavení diecézního → biskupa, sám je titulárním → biskupem n. titulárním → arcibiskupem.

administrátor diecéze

prozatímní představitel uprázdněné diecéze; podle kanon. předpisů je volen → sborem konzultorů (poradců); jestliže v předpisem stanovené lhůtě není takto zvolen, přechází právo na jeho jmenování na → metropolitu církevní → provincie, k níž diecéze přísluší; v případě uprázdnění úřadu metropolity toto právo přechází na → biskupa diecézního (sufragánního), který je v církevní provincii služebně nejstarší.

administrátor excurrendō

z lat. *excurrō* – vyběhám; kněz pověřený diecézním → biskupem n. jiným z → ordinářů → partikulární církve, aby dočasně spravoval nějakou další farnost mimo farnost, v níž je pověřen duchovní správou s povinností v ní sídlit (tj. v níž je → farářem n. → administrátorem farnosti n. → farním vikářem); jeden kněz může být pověřen tímto úřadem i v několika farnostech.

administrátor farnosti

kněz pověřený diecézním → biskupem n. jiným z → ordinářů → partikulární církve, aby dočasně spravoval nějakou farnost, jejímuž farář něco brání (impedit) ve výkonu úřadu faráře, n. je uprázdněná (→ vakace, vakance), s povinností ve farnosti sídlit.

administrátor in materiālibus

úplně „in rebus materiālibus“ – ve věcech hmotných; kněz, jáhen n. laik (muž n. žena), který byl diecézním → biskupem n. jiným z → ordinářů výjimečně pověřen řízením majetkových záležitostí určité → farnosti, pokud tuto funkci z vážných důvodů nevykonává → farář, → administrátor farnosti n. → administrátor excurrendō.

administrátor in spirituālibus

úplně „in rebus spirituālibus“ – ve věcech duchovních; kněz, který byl diecézním → biskupem n. jiným z → ordinářů pověřen řízením duchovních záležitostí určité → farnosti, pokud tuto funkci nevykonává → farář, → administrátor farnosti n. → administrátor excurrendō.

administrátor opatství

dočasný představený opatství v době uprázdnění úřadu → opata, obvykle některý z → převorů.

administrátor sboru

dočasný správce základní jednotky některé z → reformačních církví, farnosti n. farní obce evangelické. V Českobratrské círk-

vi evangelické správce uprázdněného (n. jáhnem spravovaného) farního → sboru z řad farářů některého ze sousedních sborů, ustanovený do tohoto úřadu nadřízeným seniorátním výborem; vykonává prozatímně funkce faráře administrovaného sboru, je členem → staršovstev v obou sborech.

administratura apoštolská

→ apoštolská administratura.

admonitor

hist. poradce duchovního představeného, dohlížitel, → monítum.

adopce

→ osvojení.

adorace

1. individuální n. společné, krátké i déle trvající vyzývání Krista ve svátosti → Eucharistie, před Eucharistií přítomnou ve → svatostánku, n. před Eucharistií vystavenou v → monstranci;
2. jakékoli náboženské n. v přeneseném (poetickém) smyslu slova i jiné uctívání některé bytosti.

advent

z lat. *adventus* – příchod;

1. Kristův první příchod na svět narozením v Betlémě, i druhý příchod, který je → křesťany očekáván na konci věků (také → parusie);
2. ve většině křesťanských církví slavná přípravná doba předcházející svátku Narození Páně (prvnímu svátku vánočnímu), začínající čtvrtou nedělí před tímto svátkem.

adventisté sedmého dne

Církev adventistů sedmého dne; protestantská → denominace, založená v pol. 19. stol. v USA, zdůrazňující víru v brzký druhý → advent – příchod Ježíše Krista na svět.

Její příslušníci světí sobotu jako den odpočinku, zdržují se masa některých zvířat uvedených ve Starém zákoně i nezdravých pokrmů a nápojů; společně s → baptis-

ty uznávají pouze vyznavačský → křest v dospělosti, a to ponořením.

Církevní ústava adventistická je centralisticky stupňovitá; v čele sboru stojí církevní starší a kazatel; do vyšších složek, které tvoří sdružení, unie, divize a světová církev, jsou vysíláni delegáti. Sdružení české, moravskoslezské a slovenské tvoří Česko-Slovenskou unii.

advocātus diaboli

hist. „ďáblův obhájce“, žertovný název přemotora fidei (strážce víry) při procesu, který v katol. církvi předchází prohlášení zesnulého služebníka Božího za → blahoslaveného n. za → svatého; jeho posláním je podávat námítky proti kandidátu blahorečení n. svatořečení.

advokát církevního soudu

lat. advōcātus; poradce strany ve sporu před církevním → soudem, odlišný od zástupce strany (→ prokurátora církevního soudu); musí být zletilý a mít dobrou pověst, doktor kanon. práva n. tohoto práva opravdu znalý; je zapsán v seznamu advokátů církevního soudu (zápis se provádí se souhlasem diecézního → biskupa, který je církevnímu soudu nadřízen); strana může mít v jednom sporu před církevním soudem i více advokátů.

advokát římské kurie

právní poradce strany ve sporu před některým ze → soudů n. → dikasteriem římské kurie; je jmenován za podobných podmínek jako → advokát církevního soudu → státním sekretářem Apoštolského stolce.

afinita

→ sešvagření, švagrovství.

afirmativní

kladný, potvrzující; opak výrazu negativní.

afirmativní rozsudek

takový rozsudek církevního soudu, kterým se vyhovuje žádosti žalující strany; opak výrazu negativní rozsudek.

agapé

řec. láska (v duchovním smyslu);

1. hostina lásky, společné jídlo po bohoslužbách u prvotních křesťanů;
2. ve východ. církvích rozdávání a konzumace neproměněných (ale požehnaných) → prosfor po každé → svaté liturgii;
3. setkání po bohoslužbách spojená s trochou společného jídla, zavedená v průběhu 20. stol. v řadě evang. církvi i v mnohých katol. farnostech.

agenda

z lat. agō, konám; kniha bohoslužebného řádu, pojem často užívaný v → evang. církvích (např. Agenda → Českobratrské církve evangelické). V katol. církvi je tento výraz rovněž užíván.

agregace

akt, kterým → generální představený některého mužského → řeholního řádu („prvního“ řádu) dovoluje volné přidružení jiných → institutů zasvěceného života (řeholních → kongregací n. → sekulárních institutů) k tomuto řádu, aby sdílely společenství idejí, základní řehole a řeholních → privilegií, a nárokovaly si u řádu duchovní pomoc (duchovní vedení).

aklamace

schválení n. volba provedená jednomyslným hlasováním, spontánním a bez vnějšího domlouvání se; současné kanon. předpisy zakazují její použití pro volbu papeže.

akolyta

1. pův. průvodce, pomocník biskupa, později též kněz;
2. od konce antiky v katol. církvi nositel čtvrtého stupně nižšího svěcení (→ minoristé); od reformy z r. 1972 nositel → služby natrvalo udělené vhodným laikům – mužům ze strany jim nadřízeného → ordináře; jeho úkolem je pomáhat i bez zvláštního písemného pověření kněžím a jáhňům podávat → Eucharistii v kostele i mimo kostel (především nemocným n. uvězněným) a také ji za předem stanove-

ných okolností vystavovat a ukládat (aniž by jí žehnal přítomným);

3. mnohdy jde rovněž o nositele podobné liturgické funkce i v některých jiných církvích.

akolytát

služba → akolyty; podle → CIC/1983 je bezplatná a trvalá; může být, ale nemusí být spojena se službou → lektora (→ lektorát); u kandidátů svěcení má předcházet svěcení na → jáhna; mezidobí (→ intersticie) mezi udělením služby akolyty a jáhenského svěcení má trvat nejméně 6 měsíců.

akt právní

lat. *actus iuridicus*; → právní úkon.

akt správní

lat. *actus administrativus*; termín kanon. práva označující úkony moci výkonné, jmenovitě → individuální → dekret n. → příkaz n. → reskript.

akta

1. spisy, záznamy ze správních a soudních procesů; nutnost jejich přísného vedení je stanovena kanon. zákonem;

2. sbírky právních předpisů a jiných rozhodnutí a dokumentů kurií diecézních i řeholních (→ *acta cūriæ*) a Apoštolského stolce (→ *Acta Apostolicæ Sēdis*).

aktuár

zast. aktuář; církevní → notář, zpravidla notář diecézní → kurie; zodpovídá za vedení veškerých kuriálních → akt.

aliance

1. Svaz církví stejného vyznání na světové úrovni, jako je např. Světový svaz → reformovaných církví (*World Alliance of Reformed Churches*) n. Světový svaz → baptistických církví (*Baptist World Alliance*).

2. Označení spolků jednotlivců z různých církví, jako např. → Evangelická aliance, tj. mezinárodní → ekumenické sdružení → evangeliků z různých vyznání, → evangelikálně orientovaných.

3. Občanská sdružení evangeliků různých vyznání ke společnému hájení společných zásad na veřejnosti (např. → Kostnická jednota).

almužna

z řec. *eleemosyne* – soucit, milosrdenství; věcný či peněžní příspěvek ve prospěch chudých; již od novozákonní doby jeden z hlavních skutků provázejících život křesťana, vedle modlitby a → půstu; zcela jiný význam tomuto slovu přičkla novodobá negativní konotace vyjadřující, že jde o urážlivě malý dar, někdy dokonce až zahanbující obdarovaného.

almužník

hist., církevní osoba pověřená poskytováním → almužny.

alokuce

1. krátká promluva papeže ke kardinálům shromážděným v → konzistoři n. k různým delegacím, poutníkům a jiným návštěvníkům → Apoštolského stolce, obsahující obvykle stanovisko Apoštolského stolce ve vztahu k nějaké aktuální záležitosti;

2. v minulosti též promluva → biskupa na diecézním → synodu či při jiných příležitostech.

alternativní forma uzavření manželství

konfesioním právem uznaná možnost → nupturientů volně si vybrat způsob uzavření sňatku platného před státem, a to buď obřadem před civilní autoritou, anebo obřadem před autoritou některého státem uznaného náboženského společenství; → fakultativní forma sňatku, → fakultativní církevní sňatek.

alumnát

zařízení pro → formaci, případně i vzdělávání budoucích kněží; → seminář zv. „velký“.

alumnaticum

hist. vnitrocírkevní daň, kterou → biskup ukládal → beneficiářům ve prospěch vdržování velkého kněžského → semináře,

nedostatečně zajištěného vlastními příjmy; syn. seminaristicum, taxa conciliāris; dnes je nahrazována kostelními sbírkami ve prospěch semináře.

amence

absence užívání rozumu; je překážkou platnosti právního úkonu a způsobuje neschopnost vykonávat jakýkoliv církevní úřad (i v jeho výkonu pokračovat).

amortizační zákony

→ manus mortua.

anabaptisté

čes. novokřtenci; → denominace z dob reformace, která se od reformačních odlišila svou kritikou konstantinismu (spojení církve se státem). Většina novokřtěnců byli pacifisté. Výrazně se od nich odlišila jen komunita v Münsteru. Po potlačení její „Boží říše“ se v kraji rozšířily mírumilovné sbory mennonitů (dodnes existují v USA). Na Moravě působily sbory hutteritů, vzniklé z utečenců z již. Německa, Švýcarska a Tyrolska, které zde nalezly útočiště až do doby protireformační (habání); v době josefinské byly zbytky „novokřtěnců“ (něm. die Täufer) z dědičných zemí habsburských vystěhovány dále na východ. V Haliči jim byla poskytnuta tolerance.

Na anabaptistickou zásadu udělování → křtu pouze dospělým vyznavačům a popření platnosti křtu uděleného v dětství navázala v Anglii a v USA reformační denominace → baptistů.

anafora

jedna z církevně uznaných a liturgickými předpisy vyhlášených alternativ podstatné části → mše svaté, tj. mešního → kánonu; výraz pocházející z východ. liturgie. V současném → misálu je těchto anafor několik, jednou z nich je římský kánon.

anachoreta

hist. → poustevník, zejména na sklonku starověku v Egyptě.

anatéma

hist. prokletí, zvláště odpůrců katol. církevního učení; tak např. dokumenty tridentského koncilu prohlašují o každém, kdo bude učit něco jiného: „Budiž proklet“ (anathema sit).

anglikáni

příslušníci asi 40 církví anglikánského společenství (angl. Anglican Communion) ze 135 zemí světa; tyto církve se definují jako samostatný směr v křesťanství, odlišný od společenství katolického (římského), pravoslavného a protestantského. Počátky anglikánství lze spatřovat v oddělení Church of England od římské církve královským aktem z r. 1533. Teologické, právní a liturgické vymezení provedl o dvacet let později reformátor církve arcibiskup Thomas Cranmer v duchu spojení prvků → katolických a → kalvínských. Později došlo k dalšímu prohloubení tohoto vymezení.

Church of England o dvou provinciích v čele s arcibiskupy v Canterbury (27 diecézí) a v Yorku (11 diecézí) má ve Spojeném království zvláštní postavení → „zavedené“ církve se zastoupením v parlamentu (ve Sněmovně lordů).

Postavení zavedené církve však nemají ostatní anglikánské církve na britských ostrovech, tj. Church in Wales, Episcopal Church of Scotland a Church of Ireland, ani v členských státech Britského Commonwealthu (Church in Canada aj.).

Anglikánské církve jsou v řadě dalších zemí mimo Commonwealth. V USA se anglikáni nazývají → episkopály a jejich církev Episkopální církví v USA. V Čechách anglikáni působí při českobratrském evangelickém kostele klimentském na Novém Městě pražském.

Anglikánské společenství je reprezentováno Lambethskou konferencí, nazývanou podle paláce, v němž dříve v Londýně sídlil arcibiskup canterburský.

animátor, animátorka

osoba, která byla pověřena řízením nějakého církevního společenství (mládeže, seniorů ap.) na úrovni → farnosti, → diecéze, církevního → hnutí; v předpisech kanon. práva není zatím tento výraz užíván.

annáty

hist. poplatky z příjmů církevního → obročí za první rok vykonávání církevního úřadu, placené papeži na vydržování misiionářů.

Annō Domini

→ A. D.

antipapež

→ vzdoropapež.

apelace

odvolání, řádný opravný prostředek v kanon. procesu soudním, → soudní řízení sporné.

apokryf

z řec. apokryfos – skrytý, tajemný, zahaleny; náboženský spis podobný biblickému, který nebyl některým z křesťanských vyznání do jeho biblického → kanonu přijat; označování různých posvátných spisů k nim počítaných se proto v různých vyznáních navzájem liší, tak jako počet kanonických biblických knih.

apologetika

nauka o obraně křesťanské víry.

apologie

spis obsahující obranu křesťanské víry, zejména proti falešným nařčením.

apostata

ten, kdo poté co se stal křesťanem (kteréhokoliv vyznání), odmítl křesťanskou víru jako celek.

apostata ā fidē

v kanon. právu „odpadlý od víry“, tj. katolík, který veřejně odstoupil od katol. vyznání (lat. „dēfēcīt ā fidē cathōlicā“), i takový, který formálně z katol. církve nevystoupil.

apostaze

v kanon. právu → delikt, který katolík spáchal odmítnutím katolické víry jako celku.

apoštol

z řec. apostolos – poslaný; označení dvánácti žáků (učedníků) Ježíšových pověřených posláním šířit → Evangelium po celém světě; na místo zrádce Jidáše byl zvolen sv. Matěj; za apoštola se dále označuje sv. Pavel z Tarsu.

apoštolát

1. šíření evangelia obecně, různými církvemi;
2. specifický způsob šíření evangelia určitými prostředky; př.: apoštolát modlitby.

apoštolská administratura trvale zřízená

v latinské církvi jedna z → partikulárních církví, zpravidla menší než diecéze, v jejímž čele stojí → administrátor apoštolský; podnětem k jejímu založení může být vydělení jistého počtu farností z dosavadní → diecéze z různých pastoračních důvodů, mezi nimiž může (ale nemusí) být změna státní hranice.

Apoštolská církev v České republice

jedna z → letničních církví; navazuje na Spolek rozhodných křesťanů letničních z doby první republiky československé; státní uznání získala na začátku r. 1989; je členkou světového sdružení Pentecostal World Conference a na místní úrovni → Ekumenické rady církví v ČR.

V čele jednotlivých → sborů stojí → pastor, druhý pastor a rada starších, v čele celé církve pastor s titulem → biskup.

Apoštolská konstituce

lat. Cōstitutiō Apostōlica;

→ zákon církevní, vydaný papežem, a to ve slavnostní formě, na rozdíl od méně slavnostního → mōtū propriō.

Apoštolská nunciatura

zastupitelský úřad → Apoštolského stolce, v jejímž čele stojí papežský → legát zv. → Apoštolský nunciatus.

Apoštolská penitenciárie

→ dikasterium Apoštolského stolce soudního charakteru, vyřizující otázky spojené se → zpovědním tajemstvím a s → dis-

penzemi udělenými tajně (prō forō internō, → forum internum).

apoštolská posloupnost

lat. *sucesio* apostolica; podle → Tradice posvátné, přijímané katol. a pravosl. církví jako součást Božího zjevení, jde o nepřetržitý řetěz moci svěcení, udržovaný od dob → apoštolů, kterou předávají biskupové při svém svěcení jeden druhému; katol. církev učí, že posloupnost biskupa římského čili → papeže pochází osobně od apoštola sv. Petra, který podle její nauky byl prvním biskupem římským.

apoštolská prefektura

→ partikulární církev na některém misijním území o jistém (zpravidla nevelkém) počtu farností pod vedením kněze s titulem apoštolský → prefekt; zpravidla předstupeň pro zřízení → apoštolského vikariátu.

Apoštolská signatura

→ dikasterium římské kurie, jehož první kolegium je nejvyšším soudem katolické církve, druhé kolegium jejím nejvyšším správním soudem a třetí kolegium nejvyšším orgánem její soudní správy.

apoštolský

1. vše, co je nauka a působení → apoštolů; 2. v katol. církvi také speciálně vše, co je spojeno osobně s působením apoštola sv. Petra, který je katolickou naukou označován za prvního → biskupa římského, resp. co je spojeno s působením římského biskupa, který je podle katolické věrouky nástupcem sv. Petra.

apoštolský exarchát

ve východ. katol. církvích jedna z → partikulárních církví, zpravidla s menším počtem farností, než má → eparchie; v jejím čele stojí papežem jmenovaný apoštolský → exarcha; podnětem k jeho založení může být vydělení jistého počtu farností z dosavadní eparchie z různých pastoračních důvodů (např. rozdělení eparchie v důsledku změny státní hranice; ale je

i mnoho důvodů jiných); obdoba → apoštolské administratury v latinské církvi.

Apoštolský nunciis

→ legát Apoštolského stolce na úrovni velvyslance, který je → doyenem sboru diplomatických zástupců u hlavy určitého státu.

Apoštolský stolec

lat. *Sēdēs* Apostolica; samostatná jednotka uvnitř → katol. církve, její nejvyšší reprezentace; subjekt mezinárodního práva s právem legačním a kontraktačním, odlišný od státu → Vatikánského města; skládá se z → papeže a z → římské kurie, nevyplývá-li z jednotlivých kanon. předpisů něco jiného; kanon. předpisy připouštějí i použití syn. označení Svatý stolec, (lat. *Sāncta Sēdēs*), který je v mezinárodních smlouvách frekventovanější; řídí se → kanonickým právem (zatímco stát Vatikánského města užívá → vatikánské právo).

apoštolský vikariát

→ partikulární církev na některém misijním území o jistém počtu farností, zpravidla předstupeň pro zřízení nové → diecéze; jeho → ordinářem je zástupce papeže, jím samotným jmenovaný, s hodností apoštolský → vikář; musí být alespoň → kněz, častěji jde o titulárního → biskupa.

apoštolští otcové

několik generací žáků → apoštolů, v rozmezí od založení církve asi do r. 150, autoři církevní literatury.

arbitr

lat. *arbitr*; rozhodce.

arcibiskup

1. v katol. církvi → biskup, který byl jako → metropolita postaven do čela církevní → provincie n. jehož sídlo dříve bývalo metropolitním;

2. v církvích → pravosl. a → staroorientálních biskup stojící v čele vyšší organizační jednotky než → eparchie;

3. v Church of England jeden ze dvou nejvyšších představitelů církve (z Canterbury a z Yorku), ve Švédsku nejvyšší představitel luterské církve (z Uppsaly).

arcibiskup emeritní

na odpočinku; ponechává si titul své poslední arcidiecéze, skutečné n. titulární.

arcibiskup titulární

nositel titulu některé ze zaniklých arcidiecézí, může být pomocníkem papeže v → římské kurii, → apoštolským nunciem anebo jde jen o čestný titul přiznaný navíc k dosavadnímu biskupskému titulu některému diecéznímu n. emeritnímu biskupovi (jen osobně).

arcibiskupství

1. sídlo arcibiskupa;
2. syn. pro → arcidiecézi.

arciděkan osobní

čestný titul udělený papežem, diecézním biskupem n. jinou oprávněnou církevní autoritou některému z kněží.

arcidiecéze

→ diecéze, v jejímž čele stojí → metropolit (arcibiskup). V latinské církvi její součástí nejsou jiné diecéze ani další → partikulární církve sdružené s arcidiecézí do jedné církevní → provincie.

arcijáhen

1. hist. v latinské církvi představitel většího okrsku v rámci → diecéze;
2. v současné době se tato funkce v některých diecézích udržela jen jako formálně nadřazená dnešnímu mezičlánku mezi → diecézí a → farnostmi, kterými jsou → okrskové vikariáty (děkanáty); v některých diecézích mezi arcijáhensvím a okrskovým vikariátem (děkanátem) stojí ještě jako formální mezičlánek úřad → arcikněze;
3. hodnost (dignita) v některých kapitulách kanovníků.

arcikněz

1. okrskový → vikář, → děkan (další alternativa k označení, užívaná v někte-

řích → diecézích na základě obyčejového práva);

2. v některých diecézích jde o hist. mezi stupeň v diecézi stojící nad okrskovým → vikariátem, resp. → děkanátem, dnes již jen s postavením čestného titulu.

archijerej

jeden z titulů pravosl. biskupa, snad z řec. archi-hiereos.

archimandrita

představený → monastýru některé z východ. církví; je podřízen eparchiálnímu → biskupovi, případně → metropolitovi n. → patriarchovi; může mít podřízené → igumeny.

archív

v katol. církvi spisovna, místo ukládání dokumentů o případech dosud otevřených.

archív historický

místo uložení dokumentů již uzavřených.

archív tajný

místo povinně zřízené v sídle každého diecézního → biskupa, kam se ukládají dokumenty rázu důvěrného, zejména takové, jejichž ukládání v tomto archivu ukládá kanon. předpis.

Armáda spásy

angl. The Salvation Army, zkr. SA; křesťanské společenství organizované podle vojenského vzoru; v dnešním sekularizovaném světě zve k obrácení a víře a vykonává rozsáhlou → charitativní činnost ve prospěch těch, kdo se octli na okraji společnosti; bojuje proti drogám, alkoholismu, prostituci, tabakismu; vznikla v Londýně r. 1865 v → metodistickém prostředí; jejími členy a pracovníky jsou příslušníci různých → denominací; sama až dosud nepřijímala charakter církve, ale občanského sdružení či spolku; u nás působí od r. 1919, oběma totalitními režimy byla rozpuštěna, v r. 1990 díky své nizozemské větvi obnovena.

AS působí ve 108 zemích světa, má 1,5 milionu členů. V čele stojí generál